

Wańkiewicz, Marta

"Udział katolików świeckich w życiu parafii (założenia i rzeczywistość)",
Janusz Mariański, Płock 2008 :
[recenzja]

Studia Płockie 39, 311-316

2011

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janusz Mariański, *Udział katolików świeckich w życiu parafii (założenia i rzeczywistość)*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2008, ss. 120.

Tytuł książki Janusza Mariańskiego nakreśla zakres tematyczny oraz adresatów tej pozycji – świeckich katolików biorących aktywny udział w życiu swojej parafii. Oczywiście nie jest to żadne ograniczenie, gdyż po książkę mogą sięgnąć wszyscy, których zaintryguje tytuł. Uwagę czytelnika może przykuć również podtytuł *Założenia i rzeczywistość*, który sugeruje, że te dwie płaszczyzny – teoria i praktyka – mogą funkcjonować niezależnie od siebie lub wręcz przeciwnie, czyli założenie o zaangażowaniu świeckich w życiu parafii pokrywa się z faktyczną aktywnością. Na wiele pytań czytelnik może sobie odpowiedzieć po przeczytaniu niniejszej pracy.

Przynależność do jakiejś grupy społecznej czy zakotwiczenie w środowisku lokalnym jest naturalną potrzebą każdego człowieka i jego społecznej natury. Różnica polega jedynie na intensywności tej aktywności na rzecz owej małej ojczyzny. Niektórzy ludzie bardzo chętnie angażują się w lokalne inicjatywy oraz głośno przyznają się do miejsca swego pochodzenia czy życia. Dla innych dopiero sytuacja kryzysowa lub jakieś pozytywne wydarzenie są takimi punktami zapalnymi. Identyfikacja z konkretnym miejscem może ujawnić się w sytuacji zagrożenia, gdy dotychczasowy spokój i brak zaangażowania w sprawy lokalne burzy na przykład perspektywa wybudowania zakładu przemysłowego emitującego do środowiska zanieczyszczenia. Czasami sławna osoba czy doniosłe wydarzenie mogą powodować, że mieszkańcy będą podkreślać wspólne pochodzenie w wymiarze lokalnym. Również parafia to określona forma lokalnego środowiska, w którym można zaobserwować różny stopień zaangażowania w sprawy parafii.

Niewątpliwie wierni rzadko zastanawiają się nad istotą i znaczeniem parafii dla Kościoła i dla nich samych. Uczestniczą w praktykach religijnych, mają świadomość przynależności do konkretnego kościoła, znają pracujących tam duszpasterzy, odczuwają w jakimś stopniu związek z tym miejscem w lokalnym środowisku. Jednak tylko niewielki procent osób aktywnie uczestniczy w życiu parafii. Wynikać to może z faktu, że niewielu dostrzega w parafii jej doniosłą rolę, o której pisze Autor – „przyszłość Kościoła katolickiego rozstrzyga się w jego podstawowych strukturach społecznych, tj. w parafiach” (str. 10). Takie założenie niewątpliwie zmienia spojrzenie na parafię, na jej rolę i sens funkcjonowania.

Warto zastanowić się nad tymi kwestiami szczególnie w sytuacji, gdy Kościół instytucjonalny przeżywa kryzys. Nie tylko z pastoralnego punktu widzenia, ale również socjologicznego, parafia jest środowiskiem bardzo interesującym. We współczesnym świecie jako forma ewangelizacji przechodzi ewolucję, a proces ten jest czymś nieuchronnym. Zmiany te powinny być dostrzegane przez socjologów między innymi na płaszczyźnie badań empirycznych. Należy bowiem na problem związku wiernych z parafią spojrzeć z szerszej perspektywy. „Potrzebne jest znacznie lepsze niż dotychczas rozeznanie struktury, funkcjonowania i ewentualnych przemian Kościoła i parafii jako zintegrowanego układu ról, organizacji i instytucji, zarówno w jego działaniu „do wewnątrz”, jak i „na zewnątrz” (str. 14). To zapewne cenna uwaga socjologa dla tych, którzy zechcą podjąć ten złożony temat.

Zgłębiając problematykę zaangażowania wiernych w sprawy parafii trzeba przede wszystkim zdefiniować pojęcie „parafii”. To bowiem nie tylko wydzielony terytorialnie jakiś obszar z zabudowaniami, ale jednostka odpowiedzialna za ewangelizację i duszpasterstwo wśród wiernych. To nie enigmatyczny zbiór osób, ale żywy i aktywny organizm odpowiedzialny za żywą i głęboką wiarę osób go tworzących. „Na płaszczyźnie religijno-kościelnej parafia jest ważną grupą odniesienia emocjonalnego i normatywnego” (str. 21). Parafia nie funkcjonuje w próżni, a skoro zmianom podlega sam Kościół – oczekiwania względem niego, struktura i charakter osób deklarujących się jako wierzące – to również parafia podlega transformacji. Zmiana ta powinna dokonywać się przede wszystkim na poziomie zwiększania aktywności i chęci współpracy wiernych z duszpasterzami, gdyż jej wymiar ewangelizacyjno-pastoralny jest niezmienny i trwale wpisany w zadania parafii. Autor przytacza wyniki badań empirycznych, w których respondenci wskazują, że związek z parafią tworzy się poprzez konkretne działania: praca na rzecz Kościoła i parafii (sprzątanie, dekorowanie), zbiórka pieniędzy, działania charytatywne. Właśnie taka aktywność jest wskaźnikiem poziomu identyfikacji wiernych z własną parafią.

Jednakże parafia to nie tylko księża, wierni i budynek kościelny, ale przede wszystkim parafia to wymiar duchowy i na tej płaszczyźnie należy mówić o rzeczywistych i najistotniejszych formach zaangażowania świeckich osób. Kwestiami związanymi z ruchami religijnymi działającymi w parafii zajmuje się Autor w dalszych swoich rozważaniach. Jest to istotna kwestia, gdyż ilość i jakość tych inicjatyw świadczy o jakości samej parafii. „Duszpasterstwo poprzez grupy, wspólnoty, zrzeszenia, i organizacje religijne daje szansę wychowania człowieka do życia społecznego, moralnego i religijnego, a także wychodzi naprzeciw potrzebom wspólnotowego przeżywania wiary” (str. 31).

Pojawienie się takich form religijnego zaangażowania i aktywności jest istotne jeszcze z jednego względu – powinny być propozycją dla młodego człowieka i odpowiedzią na zagrożenia płynące ze strony organizacji para-

religijnych czy sekt. Sekularyzacja społeczeństwa prowadzi również do krytyki Kościoła instytucjonalnego, jako instytucji, która nie potrafi sprostać oczekiwaniom współczesnego człowieka. Wszelkie ruchy i organizacje na terenie Kościoła mogą tę przestrzeń wypełnić. Ich działalność powinna być umiejętnym połączeniem żywej ewangelizacji z zaspakajaniem duchowych, egzystencjalnych potrzeb współczesnego człowieka.

Z badań empirycznych przytaczanych przez Autora wynika, że na przestrzeni czasu ulega zmianie nie tylko liczba organizacji czy ich członków, ale i kształt tych stowarzyszeń. Tracą na znaczeniu pewne formy aktywności na rzecz innych. Zaangażowanie w ruchy i wspólnoty religijne oraz organizacje i stowarzyszenia katolickie jest niewystarczające. Na pewno te formy aktywności na terenie parafii wzmacniają poczucie przynależności i związku ze społecznością skupioną wokół konkretnego Kościoła. Dzięki ruchom i organizacjom działającym w parafii wiara staje się dojrzała, a tym bardziej odpowiedzialna, świadoma. Wszystkie wspólnoty czy stowarzyszenia są inicjowane lub moderowane przez księży. Dlatego ważne jest, aby to właśnie duszpasterze słowem i postawą przyciągali wiernych do aktywnego uczestnictwa, do szukania odpowiedzi na ważne pytania w Kościele a nie poza nim.

Autor skupia się na stowarzyszeniu, jakim jest Akcja Katolicka, która zajmuje szczególne miejsce w Kościele. o czym niejednokrotnie wspominał Jan Paweł II czy Benedykt XVI. „Kościół potrzebuje świeckich, którzy w Akcji Katolickiej znaleźli szkołę świętości i dzięki niej nauczyli się wprowadzać w życie radykalne przesłanie Ewangelii w kontekście zwyczajnej codzienności” (str. 49). Jest to zatem organizacja o doniosłym znaczeniu do Kościoła ale i dla osób, które angażują się w jej działalność. Badania empiryczne wskazują jednoznacznie, że wiedza wiernych na ten temat jest znikoma. To istotna uwaga i wskazówka dla osób związanych z Akcją Katolicką, aby jeszcze silniej zaznaczyć swoją obecność w parafii.

Znaczenie ruchów i wspólnot religijnych oraz stowarzyszeń i organizacji katolickich dla parafii, a w konsekwencji dla całego Kościoła jest niepodważalne. To przede wszystkim płaszczyzna dla nowej ewangelizacji i duszpasterstwa, ale to również bardzo często segment, w którym realizowane są zadania i rozwiązywane problemy społeczne. Kościół i parafia funkcjonują w konkretnym środowisku lokalnym i na co dzień stykają się z realnymi i ludzkimi problemami czy dramatami. Takie działania są łatwiejsze i bardziej skuteczne w parafii, w której duszpasterze nie odcinają się od wiernych, nie budują murów, ale żyją razem z nimi. Reagowanie na problemy pojawiające się w parafii wśród wiernych i efektywne ich rozwiązywanie jest możliwe dzięki sprawnie działającym ruchom i organizacjom w parafii, natomiast współpraca wspólnot i stowarzyszeń między parafiami buduje trwały i mocny Kościół powszechny.

Funkcjonowanie ruchów i stowarzyszeń w parafii jest istotne z punktu widzenia ewangelizacji czy pogłębiania wiary. Zaangażowanie świeckich

w parafii powinno przybierać jeszcze inne formy, których przykładami mogą być Parafialne Rady Duszpasterskie, Parafialne Rady Ekonomiczne, Parafialne Zespoły Charytatywne czy Parafialne Poradnie Rodzinne. Uczestnictwo w tych organizacjach daje wiernym możliwość aktywnego i realnego uczestnictwa w życiu Kościoła. Wierni mają świadomość, że poprzez swoich przedstawicieli wpływają na decyzje podejmowane w obrębie parafii, która przez to staje się bardziej wspólnotą. Autor jednak podkreśla, że nie jest to powszechny zwyczaj. Wyniki badań empirycznych wskazują, że wierni w sposób niewystarczający są poinformowani o istnieniu Rad Parafialnych oraz nie są w stanie jednoznacznie określić ich zadań. Z drugiej strony sami duszpasterze niezbyt chętnie dopuszczają wiernych do ingerowania w sposób zarządzania parafią. W wielu kręgach nadal funkcjonuje autorytatywny typ relacji między duchowieństwem a wiernymi.

Transformacja ustrojowa i pojawienie się społeczeństwa demokratycznego spowodowało, że Kościół i parafie powinny zmienić sposób sprawowania urzędu. Tej zmianie na pewno pomaga tworzenie i rozwijanie wszelkich ruchów i stowarzyszeń oraz Rad Parafialnych. „Styl autorytatywno-dyrektywny prowadzi na ogół do skostnienia życia parafialnego, sprzyja niezdolności do dialogu z parafianami, oznacza osłabienie siły uzasadnienia i przekonywania na rzecz argumentów mocy i przemocy, prowadzi do wygaszanie tego, co twórcze i kreatywne” (str. 70). Coraz częściej osoby wierzące stawiają pytania i oczekują jasnych odpowiedzi od duchownych, którzy zajmują różne miejsce w hierarchii kościelnej. Wiara staje się świadomym wyborem, opartym na konkretnych doświadczeniach. Nie wystarcza już tradycja i zwyczaje wyniesione z domu rodzinnego. Młodzi ludzie wybierają Kościół w momencie, gdy odnajdują w nim odpowiedzi na ważne i ostateczne pytania, stykają się z wiarygodnym kapłaństwem i możliwością aktywnego uczestnictwa w Kościele. Wierni nie powinni bać się stawiać pytań, a kapłani nie powinni unikać na nie odpowiedzi. Współpraca między duchowieństwem a laikatem powinna być dialogiem na różnych płaszczyznach, na których funkcjonuje parafia. Często wymaga to odpowiedniego zrozumienia i zdefiniowania, może na nowo, swoich ról w Kościele.

Nadal wiele funkcji w Kościele może pełnić tylko kapłan, ale też trzeba zdać sobie sprawę, że istnieje wiele zagadnień i funkcji, w których świeccy mogą, a nawet powinni mieć głos współdecydujący. Proces zmiany stylu duszpasterstwa nie jest łatwy i szybki, ale konieczny w społeczeństwie demokratycznym i pluralistycznym. Również procesy sekularyzacji wymuszają na władzach kościelnych zmiany w sposobie prowadzenia ewangelizacji; „nowe czasy wymagają nowego podejścia, nowych metod i sposobów oddziaływania pastoralnego” (str. 86). Na pewno przed Kościołem stoi wiele wyzwań i nowych zadań, a właśnie zaangażowanie świeckich w parafii i Kościele jest elementem koniecznym, aby zmiany te przybierały odpowiedni kierunek.

Ostatni rozdział opisujący Kościół i parafię w społeczności lokalnej nawiązuje do zagadnienia społeczeństwa obywatelskiego. Problem ten jest na tyle złożony, że sam Autor narzuca sobie ograniczenia i skupia się na trzech zagadnieniach:

- religijność a zaangażowanie obywatelskie
- parafia w społeczności lokalnej
- rodzinne i lokalne rytuały religijne

Związek religii z postawą obywatelskiego zaangażowania widać przede wszystkim na płaszczyźnie uczestnictwa w wyborach na różnych szczeblach. Wyniki badań empirycznych wskazują na zależność między uczestnictwem w praktykach religijnych a zaangażowaniem obywatelskim. Nasuwa się zatem wniosek, że postawy proobywatelskie są kształtowane lub wzmacniane przez Kościół, jego naukę, która akcentuje znaczenie dobra wspólnego społeczeństwa. Wiąże się to również z faktem, że parafia obok swojej podstawowej funkcji ściśle religijnej, realizuje jeszcze funkcje i zadania na płaszczyźnie społecznej czy kulturowej. W środowisku lokalnym bardzo często te pozareligijne funkcje mogą być pełnione przez Kościół w sposób bardzo sprawny. Choć wraz z transformacją ustrojową Kościół stracił monopol na bycie nośnikiem wartości patriotycznych, narodowych, ostoją wolności słowa i godności ludzkiej, to jednak nadal funkcjonuje w konkretnej przestrzeni lokalnej i styka się z nowymi wyzwaniem i problemami społecznymi. Działalność charytatywna jest najczęściej realizowana przez parafie i stowarzyszenia religijne w łączności z innymi organizacjami i urzędami na szczeblu władz lokalnych.

Angażowanie świeckich w życiu parafii odbywa się przede wszystkim na płaszczyźnie duszpasterstwa i ewangelizacji, czemu służą powstające ruchy religijne i stowarzyszenia katolickie. Jednakże właśnie działalność charytatywna, oświatowa czy kulturowa może być platformą współpracy również z osobami niewierzącymi. Niekiedy takie współdziałanie wykracza poza formalne zadania i zmierza do dialogu opartego na ewangelizacji.

W integrowaniu parafii na poziomie społeczności lokalnej duże znaczenia mają rytuały religijne – zwyczaje i obrzędy. Wykonywanie pewnych czynności, wykorzystywanie wiadomych symboli, nadawanie znaczenia określonym przedmiotom ma istotne znaczenie integrujące określoną grupę czy społeczeństwo. Również ta sfera ulega zmianom pod wpływem procesów sekularyzacji. Bardzo często rytuały religijne mocno zakorzenione są w rodzinie i ona jest nośnikiem i gwarantem ich wypełniania. Ubieranie choinki, dzielenie się opłatkiem, święcenie pokarmów przed Wielkanocą to zwyczaje realizowane niezależnie od stopnia religijności rodziny. Często takie zachowania ulegają całkowitemu zeświecczeniu i stanowią tylko o „magii świąt”, a nie o ich sakralnym wymiarze.

Choć książka Janusza Mariańskiego nie jest pozycją obszerną to w sposób skondensowany i bardzo konkretny, bez zbędnych dywagacji prezentuje

zagadnienia zaangażowania świeckich w życiu parafii. Wydaje się, że Autor stosował regułę, aby za pomocą minimalnej ilości słów, przedstawić maksymalnie dużo treści. W sposób rzeczowy kreśli teoretyczne założenia form aktywności laikatu w życiu parafii, popierając je przykładami wyników badań empirycznych i zapisów w dokumentach Kościoła. Książka powinna być obowiązkową lekturą wszystkich duszpasterzy, gdyż to oni przede wszystkim są odpowiedzialni za jakość i kształt współpracy z wiernymi, a w konsekwencji za ilość ruchów i stowarzyszeń aktywnie działających na terenie parafii. Kapłani powinni dążyć do tworzenia pozytywnego klimatu współpracy i twórczego dialogu między duszpasterzami a laikatem.

Oczywiście duszpasterze nie powinni być jedynymi odbiorcami tej książki. Również osoby świeckie powinny zapoznać się z treściami zawartymi w tej książce. Pomimo deklaracji przynależności do Kościoła i oceniania siebie jako osoby wierzące na pewno niektóre kwestie poruszane w książce nie są dostatecznie przez nie znane i rozumiane. Natomiast osoby niewierzące czy niepraktykujące po lekturze książki, zweryfikują swoje poglądy, może ich niechęć do Kościoła instytucjonalnego wynika właśnie z faktu nieznamomości możliwości zaangażowania się w życie parafii i Kościoła.

Jest jeszcze jedna grupa społeczna, do której może być adresowana książka Janusza Mariańskiego – to socjologowie. W swoich rozważaniach Autor bardzo często sygnalizuje złożoność problemu, co może stać się punktem wyjścia dla rozważań teoretycznych i empirycznych badań socjologów. Bardzo często bowiem istniejące narzędzia badawcze, metody badawcze w obecnej sytuacji są niewystarczające lub nieaktualne, a wiele problemów i zależności czeka na rzetelną analizę. „Potrzebne są poszukiwania nowych pojęć problemowych, które ujawniłyby sfery życia publicznego parafii, które pozwoliłyby pokazać ją jako pewną całość społeczną, jako fenomen społeczny” (str. 113). Na pewno jest to książka, która wzbudza wiele emocji i pytań naukowych.

Marta Waskiewicz